

„Mindez semmi egy virághoz képest”

Günter Kunert: A véletlen archeológiája¹

Kritika

Günter Kunert költészete olyan, mint Bach zenéje. Ember-voltunk törekenységéből ered, de valami finom intellektuális lefojtottsága van. A törekenység vagy sokszor hiábavalóság fölötti panasz sosem lesz romantikus sirám, önelégült nagyotmondás. Inkább leltár, mint panasz. Életünk apró-cseprő ügyeinek számbavétele távolságtartó tekintettel. Ez a távolító tekintet pedig a szellem, az értelmezésre felhívó erő tekintete.

A kötet majdnem 150 verse három egységbe tagolódik. Szerencsés a tagolás, ugyanis az áttekinthetőséget, a jobban olvashatóságot segíti elő Kunert végtelenül változatos tematikájú lírájában. A versbeli változatosság az élet változatoságából ered. A vers Kunertnél viszont lecsiszolt, tömör, tömörszerű valami, hajlékony beszédszerűsége ellenére. Ez költészetének védjegye, erről a minden feleslegest elhagyó, tömör versbeszédre pontosan felismerhető. A verseknek ugyanis belső, magából a beszédből eredő ritmusuk van, ami feszesen verssé húzza össze a szövegeket.

És ha már védjegynél tartunk, a Kunert-versekre az is jellemző, hogy váratlan, látszólag távol eső dolgokat kapcsolnak össze. Különösen a konkrét-szellemi síkban. Persze a váratlan képzettársítások nélkül nem élne meg a líra, de az érdekes az, a versek hogyan alkotják meg képeiket, és képek mintázataiból hogyan áll össze az értelem. Itt van mindjárt a nyitóvers: *Éjjel háromkor*. Az éjjel, még ha valós idő is, a képzelet, az álom eluralkodásának ideje. A képzelet a vers logikája szerint viszont konkrét tárgyakra van utalva. Az emlékezést a szoba tárgyai szabadítják el. A fal, amely konvencionálisan a bezártság, elkerítettség jelölője, itt a képzelet végtelen tágulásának elindítója lesz: *„feltárják a falak / a letűnt dolgokat.”* Ugyan a konkrét emlékképek már a halottakhoz tartoznak, de a halál/elmúltság kettős távolságából egy hirtelen vágással máris a jelenhez tartozóvá válnak.

„Emlékszem / az ébresztőóra zöreijére / nagyapám ágyánál, aki azóta / egy albumban lakik.” (Kiemelés: L-F. K.) Az album, a fénykép már önmagában is az időből kimetszett örök jelen, de ezt csavarja meg még egy fokkal a versbeli beszélő a *lakik* igével. Majd szintén a múltbeli távolságot igyekszik legyőzni az *igazi* és a *valóságos* nyomatékával. *„Akkoriban az igazi utcákban / még igazi hó hullott, valóságosan / hallatszottak rajta a léptek.”* De a líra logikáján belül meg is fordulhat ez a hangsúly: a múlt lényegi múltságában valóságosabb, mint a jelen? Ki tudja, hol járunk valójában? Melyik a valódibb: a szoba éjjel háromkor vagy az emlékezés bejárt tájai? *„Elhaló hangok”* – így folytatódik a vers. Az *igazi* és *valóságos* egyszerre *elhaló* is? Nem sikerült jól a felidézés, a múlt túl messze van, vagy már *akkor* elhalóak, alig hallhatóak voltak a léptek hangjai? Mint ahogy hóban hagyott lépések egykettőre elolvadnak, szétzilálódnak? Majd a múltbeli kisfiú képe, aki felnyitja az órát az időt keresve, a vers zárlatában egy frappáns megoldással magát az időt törli el, és vele az időben élő ember valóságát. A kisfiú, aki az óra belsejében idő helyett csak fogaske-rekeket talál – konkrét-szerűségében lenyűgöző kép. Ez a gyermeki konkrét-szerűség törli el mégis az időben élő fel-

1. Válogatta, fordította és az utószót írta Benő Eszter, Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2017.

nőtt (!) konkrétságát. „*És felcsavart lelket találtam, / csigaház-utánzatot / a remélt idő helyett, / mely egyszerűen megszűnt / hitelt adni jelenlétemnek.*” Igen, a felnőttét, mert a verset visszafelé olvasva ez az időben csalódott gyermeki logika érvényesül. Az idő nem létezik, mert annyiféle idő van, ahányban élünk, amennyit megtapasztalunk.

Günter Kunert, annak ellenére, hogy hazájában, Németországban nagyra becsült író, költő és számos rangos díj birtokosa, magyar nyelvterületen még kevéssé ismert. Erdélyi viszonylatban – hála elkötelezett fordítójának, Benő Eszternek – első fecskének számít ez a kötet. Maga a költő, ahogy a kötet utószavában olvassuk, 1929-ben született Berlinben, anyai részről zsidó családban. Egész gyerekkorát beárnyékolta a félelem a deportálásoktól, hiszen anyja rokonságát sorra elvitték. Vigaszt és később szellemi függetlenséget az irodalom jelentett számára, a könyvekbe menekülve élte túl a bombázásokat, razziákat. Első verseskötete 1950-ben jelenik meg, olyan írók karolják föl, mint Bertolt Brecht és Johannes R. Becher. Az NDK szocializmusát kritizáló Kunert a rendszerben feketelistára került, csak az NSZK-ban publikálhatott. Mindent tudott tehát a hatalom működéséről, annak gúzsba kötő mechanizmusairól. Szellemi emberként, ha lehet, még fogékonyabb volt a megaláztatásokra.

Az átélt megrázó élmények verseiben is visszaköszönnek. Különösen a kötet első blokkjának verseiben, amikor egy-egy pusztulás felé mutató konkrét emlékkép titokzatos kisugárzású értelmeket teremt. Például a kapott nagyítóüveg papírt pörkölő tüze és a bombázás tüze (*Gyermekkori emlék*), a vaksi éjszakai, de életet adó olvasás és az értelmetlenséggel felragyogó reggeli nap (*Életrajz*) – egymásba játszásai. Minden bizonnyal ezek a traumák is közrejátszottak abban, hogy Kunert egyfajta derűs pesszimizmussal szemléli a már békés jelenkort is. A versek beszélőjének nincsenek illúziói a modern élet kereteiről és mindarról, ami ezzel jár (pl. a technológiai fejlődés). A „*rohanó vasutak*”, „*száguldó autók*” és minden „*atomtempó*” semmik egy virághoz képest, amely „*lassanként feslik ki, és / éppoly lassan hal*

el. / És mi erre egy életen át / hasztalan törekszünk” mondja a *Kaleidoszkóp* című versében. De hát a modern élet nem is lassúság felé törekszik, épp a gyorsaság a lényeg! hőkkenhet meg az olvasó. A vers „csavarja” épp ez az ellentmondás, hogy a gyorsaság a lassúság felé törekszik. Talán mert a gyorsaság, a rohamos fejlődés valami mást akar, önmagát is túl akarja haladni...

Kunertnél viszont már maga a mindennapiságában ismétlődő élet is rejtvény, feladat és titok, ahogy erről a *Reggel hétkor* című verse beszél. Igen, lehet mondani, komor, pesszimista ez a vers. De emellett egy olyan új látással ajándékoz meg, amely a fogalmi szint komorságát a kép örömeivel ellensúlyozza. Érdekes a verset teljes egészében idéznünk. „*Miután álmomban meghaltam, / meglepett az ébredés. / Akárcsak azelőtt, a mennyezetten ott / lógott a lámpa. És a könyv / még mindig az ágy mellett / pihent, felütött lapja / akár egy beteg madár szárnya. / Az ablak felől a két függöny között / fényrés hirdette: / a lét újrajátszása azonnal / elkezdődik. Utcai forgalom / távoli moraja társult hozzá, / a folyton menekülő közönségé. / Ugyanarra az életre / ébredünk: / egy rejtélyes istenség fenyegetése ez, / kinek álcája csupán az anyag a ruhatárban, / és egy vállfán függ / keresztre feszítve.*”

LAKATOS-FLEISZ KATALIN